

РЕЦЕНЗИЯ

НА
ДИСЕРТАЦИОНЕН ТРУД
НА
ЛИКОПУЛУ ЗАХАРУЛА

Докторант в редовна форма на обучение към катедра Икономика,
Стопански факултет, ЮЗУ "Неофит Рилски"

от проф. д-р ПЛАМЕНА ГЕОРГИЕВА ЙОВЧЕВСКА
член на научното жури, съгласно Заповед № 103/22.01.2021 г.

на Ректора на ЮЗУ „Неофит Рилски”

за присъждане на образователната и научна степен „Доктор”, професионално направление 3.8. Икономика, докторска програма Организация и управление извън сферата на материалното производство (социално-културната сфера)

Научен ръководител: Доц. д-р Теменужка Каролова Хроми-Жигалова

Тема на дисертационния труд: „ИНОВАТИВНИ ПРАКТИКИ В
УПРАВЛЕНИЕТО НА ОБРАЗОВАНИЕТО В ГЪРЦИЯ”

Настоящата рецензия е подготвена в съответствие с изискванията на *Закона за развитие на академичния състав на РБългария, на Правилника за приложение на ЗРАСРБ и Вътрешните правила за развитие на академичния състав на ЮЗУ „Неофит Рилски”*.

Докторската дисертация на Ликопулу Захарула на тема: „Иновативни практики в управлението на образованието в Гърция“ е в обем от 161 страници, в т.ч. 22 таблици. Библиографията обхваща 80 литературни източници на английски език. Дисертационното изследване се състои от въведение, четири глави, заключение, списък на използваните източници и 24 страници приложения.

I. Общо представяне на дисертационния труд

Темата на дисертацията е ясно формулирана и е в хармонична връзка с докторската теза. Актуалността на изследването произтича от съвременните европейски приоритети в развитието на образованието и националните усилия за адекватен отговор на тези изисквания. Избраната тема е актуална и от гледна точка на ролята на образованието и обучението, които са призвани да отговарят на обществените потребности при подготовката на кадри за всички области на материалното производство и нематериалната сфера, като им даде съответни познания и създаде умения и навици за да ги приложат. Динамично променящата се образователна среда във все по-глобализиращия се свят на социума е в основата на новата икономика, основана на знанието.

Дисертацията се отличава със задълбоченост на извършеното проучване, вникване в същността на изследваните проблеми, основно проучване на релевантните нормативни документи и литература по анализираната тематична област.

Изследователската логика на автора води до изграждане на добра структура на дисертацията. Спазен е класическия/традиционния подход при написване на подобен род трудове – изясняване теоретическите постановки по темата, на второ място - представяне различните модели и класификации, а на трето място се прави собственото проучване като се анализират данните и се разкриват възможности и предложения за усъвършенстване на процесите. На места се констатират отклонения от тази логическа схема (във втора и трета глава се изясняват понятия и се дават определения, чието място е в началото на всяка една разработка). Обектът, предметът, изследователската теза, целта и задачите на изследването са правилно формулирани.

Основната цел, която авторът си поставя, е въз основа на задълбочен анализ на теорията и практиката на съвременното образование, основан на широко и подходящо използване на иновациите, да се изгради *модел за управление на иновациите в образованието и обучението*. Целите на изследването се реализират на базата на университетите като инкубатори на иновативни идеи, модератори на иновационния процес, както и създаващи персонал, прилагаш тези идеи. Акцентът е върху образователния процес, който е ядро на съвременния образователен мениджмънт.

Основната цел е декомпозирана на четири изследователски задачи, които очертават/следват логичните етапи на изследването.

Докторската теза е основана на допускането, че иновациите в съвременното образование могат да бъдат адресирани по-подходящо и ефикасно чрез разкриване на нови, специфични характеристики, същите могат да се управляват по-подходящо, всеобхватно и ефективно. Тази позиция на автора е развита и доказана в цялостното изследване. Докторантката разработва модел, в който ключова роля играе изборът на иновационна стратегия, която ясно да изразява мисията, визията и ценностите на иновативно управление на националното образование. Иновациите се инкорпорират в разработване и прилагане на нови методи и похвати в процеса на обучение. Процесът на управление на иновациите е насочен към потребителите, външната и вътрешна среда, а мотивацията на участниците е в основата на всяка промяна. Считам, че тезата е защитена в дисертационното изследване.

II. Структура и съдържание на дисертационния труд

Въведението съдържа необходимите пояснения за актуалността, за мотивите на докторантката да се насочи към съответната проблематика, за обекта, предмета, тезата, целта, задачите и методологията. Наред с това във въведението се дава и определение за управление на иновациите, чието място би могло да бъде в първа глава, където се изясняват теоретичните основи и се изгражда методичния апарат за проучване на изследвания обект.

Първа глава е посветена на изясняване същността и обхваща теоретико-методологичните аспекти и анализ на иновациите в контекста на управлението на иновациите. Направен е и подробен анализ на понятието иновация и образователни иновации, нива на образователни иновации и съществени предпоставки за внедряване на същите. От направеното твърдение на стр. 10, че образователната иновация се отнася до въвеждането или интегрирането на нови елементи, ситуации, процеси и лица в образователната дейност, за да се модифицира, подобри, замени или промени част или цялата образователна практика, докторантката развива концепцията за иновация в образованието, което може да се определи като въвеждане на „нещо“ ново, т.е.

програма, метод, дидактическа намеса, процес или форма на оценка в образователни събития, които ще имат последващ ефект върху цялостната образователна практика.

Докторантката показва определена способност за целенасочен конструктивен анализ и синтез на теоретични идеи и концепции в областта на иновациите, аргументирано да *откроява*, сполучливо да *адаптира* и обосновава да *изгражда* необходимите за дисертационното изследване логични конструкции. Положителен факт е, че тази глава, както и останалите три глави завършват с изводи.

Втора глава е посветена на изследване на съвременните проекции на организационната култура и иновации във висшето образование и ролята на университетите като отличителни иновационни организации. Влиянието на педагогическите иновации и бариерите пред успешните иновации са добре изяснени по-нататък от автора. Този раздел от главата разглежда теории и доказателства от литературни източници, приложим към концепцията за иновации в областта на образованието. Положителен момент е изследването на въздействието и реакцията към редица подкрепящи и възпрепятстващи фактори, категоризирани в дисертацията като: двигатели, детерминанти, модератори и инхибитори, и тяхното влияние върху университетските преподаватели да бъдат иновативни (с. 23-28). Също толкова важно, колкото и разбирането на факторите, които движат и определят педагогическите иновации, е признаването на тези фактори, които подкрепят или възпрепятстват педагогическите иновации. Като такива, които могат да възпрепятстват или намалят иновативната тенденция в развитието на педагогиката, се посочва общо чувство на съпротива срещу промяната, произтичащо от усещането за общо нарушаване на обичайните и удобни работни модели. Има някои контрастиращи доказателства, които предполагат, че системата за възнаграждения насърчава иновативните усилия и дейност. Авторът посочва като недостиг на изследванията проучването на степенята, до която са въведени механизми за възнаграждение и подкрепа, за да се насърчат промените в поведението и организационните дейности в педагогическите иновации. Обобщавайки, може да се каже, че иновациите в образователния контекст могат да бъдат повлияни от много фактори. Интерес представлява анализа на Университетите като сложни организационни звена (с. 26-28). По-точно, вместо обща културна перспектива, университетската култура се разглежда на три различни нива: организация, професия и когнитивна област. Всяка една тях оказва силно влияние върху идеологията и системите с които се характеризират академичните среди и академичните институции. Университетските системи за управление, които са различни и по-сложни от традиционната система за управление на компаниите, са отправна точка за да се оценят много различни измерения, за да се посочи кое от тях може да повлияе на резултатите на университетите, за да се вземат решение по отношение на иновациите. В дисертацията частично се отговаря на този съвременен ракурс, което е добър опит на докторанта да свързва иновациите с организационната култура. Друг положителен параметър на това изследване е организационната култура в образованието като съвременна добра проекция към управленските практики в иновациите при съвременното образование.

В тази втора глава, би могло при разглежданите литературните източници, стратегическите европейски и национални документи и практики, да се включи и един основен документ – Програма Европа 2020. Авторът го разглежда в трета глава.

В *трета глава* е представено изследване на взаимоотношенията: иновации, организационна култура и съвременни иновационни практики във висшето образование. В тази глава се анализира актуалното състояниена образователната система в Гърция, анализират се основни релевантни изследвания за предизвикателствата и връзката между иновационния статус и организационната

култура на съвременното гръцкото висше образование. Изследователските въпроси в организационните изследвания се позиционират в богат организационен и екологичен контекст, всеобхватното разбиране на които значително улеснява уточняването на целите на изследването, дизайна и провеждането на самото изследване и анализа и интерпретацията на резултатите в следващата глава на дисертацията. Авторът анализира голям контекстуален материал, свързан с иновациите и сътрудничеството и свежда този анализ до най-важното, необходимо за изпълнението на две цели: избор между възможните контекстуални фактори, контролни променливи в количественото изследване и втората цел - избор между редица фактори, теми, с които изследователят трябва да е запознат, когато извършва качествено изследване - не да ограничава, а да предизвиква дискусии по време на интервютата и които могат да допринесат, под една или друга форма за постигане на по-добра аналитичност (с. 52-67). Значимостта на иновациите, иновационната дейност и иновационният процес в образованието са добре изяснени по-нататък. Прави се обстоен преглед на иновативните стратегии, политики, добри практики и пр. На места отново се смесват иновациите в образованието, които трябва да бъдат във фокуса на изложението, с иновациите като такива по принцип, като се представят изследвания и институции, работещи в областта на иновациите, определянето на глобалния иновационния индекс, световни, европейски и национални стратегически документи, третиращи иновациите (т. 3.4.), което би трябвало да бъде задача на темата за нормативната и методологическата рамка на иновациите като част от първа или втора глава.

В резултат на проучването в тази глава и оценката на всички фактори, дават основание на автора потенциално да определи дали образователната организация може да бъде повлияна от условията за иновации.

Четвърта глава представя технологичен подход към изследване на иновативни практики в управление на образованието в Гърция. Методологията на изследването и изследователските инструменти в настоящата дисертация са правилно избрани и са предимство по отношение на изследването. Въз основа на целта на изследването, изследователският дизайн, позволява на докторантката да се фокусира върху 12 изследователски въпроси (с. 78). Авторът включва 10 раздела с въпроси и подвъпроси, като отчитането им се извършва с различни скали. Категорични са като демографски данни, но също така и 7-точкова скала на Ликерт (където 1 = Няма налични, 7 = Изключително високо), за да се наблегне на интензитета на избора и да може да се сравняват. Анализът на данните, предоставени от първичния анализ на данни, е извършен с помощта на програмата за статистически анализ SPSS 26.0. За анализиране на данните и представяне на резултатите са използвани честотни таблици и диаграми. Дисперсионният анализ (ANOVA) и параметричният тест за корелация на Пиърсън са избрани за проверка на статистически значими корелации. Изборът на тестове се основава на нивото на измерване на променливите. По-конкретно, дисперсионният анализ (ANOVA) е избран за корелацията между количествени и качествени променливи, а параметричният тест на Пиърсън за корелация между две количествени променливи. Авторът използва този подход, което дава възможност да се отговори на някои от изследователските въпроси и да се направят полезни изводи за научните изследвания. Процесът на контрол върху случая се използва за проверка на корелациите и се повтаря за всяка двойка променливи. Процесът на проследяване (с ниво на значимост 0,05) е както следва: H_0 = Няма корелация между двете променливи и H_1 = Има корелация между двете променливи. В т. 4.2 е представен анализ на данните от дисертацията представен с изводи, графики и таблици (с. 84-114). Направеното изследване на статистическите зависимости между свързаните фактори разкриват интересни връзки между трудов стаж, възраст, удовлетвореност от работа,

кариерно развитие, стимули и др., от една страна, и мотивацията за иновации, от друга, както и зависимостите между възраст на преподаващите, обучение, наличие на иновационни програмги и практики, от една страна и иновационната дейност, от друга и пр. В дисертационното изследване успешно са систематизирани и анализирани резултатите необходими на изследването.

Въз основа на резултатите от проучвания, авторът разработва модел (т. 4.4), наречен Модел за управление на иновациите в образованието (фиг. 22). А прилагането на авторския Модел и резултатите от изследването би било добра предпоставка за по-ефективно изпълнение на управленски решения на всяко учебно звено и на образованието като цяло и в този смисъл откриваме и научно-приложни приноси в дисертацията. Управлението и мотивацията за участие в иновационната дейност, влиянието на принадлежността към образователната институция и иновационната инфраструктура е силно подчертано. Нивото на иновации в образователните процеси е значително повлиян от условията за иновативно обучение и наличието на програма за иновационни дейности, нивото на внедряване на иновативни практики, образователна услуга, доставчици, държавни институции и агенции, влиянието на организационните и др. фактори на околната среда. *Моделът* представя управление на иновациите в рамките на образователния сектор и анализ на неговите елементи. По-конкретно, тества времето, управлението на образователните иновации е свързано с няколко фактора в рамките на организацията и как тези фактори влияят върху организационната култура, нивото на иновации в организацията и особено в педагогическата част, иновациите на организационни процеси и цялостната образователна иновация. Представеният модел, структуриран въз основа на резултатите от изследването, личното мнение на автора и консултации с експерти, заемащи различни позиции в управлението на организациите позволява и допълнителни промени и допълнения.

В тази глава докторантката демонстрира отлично познаване на ползвания научен инструментариум и показва способност да оцени и очертае силните и слаби страни, да направи обосновани изводи и формулира целесъобразни препоръки.

В дисертационното изследване докторантката показва *способност* критично и целенасочено да използва анализа и синтеза на методологически идеи и на тази основа да състави необходимата методика, да провежда задълбочено емпирично изследване, професионално да анализира получените резултати и да прави обосновани обобщения и изводи. В заключението на дисертацията докторантката прави необходимите обобщения и основни изводи от дисертационното изследване. Във всички части на дисертационното изследване е ясно видимо собственото присъствие и собствения почерк на докторантката, която определено показва качества на конструктивност и логична последователност, способност за разкриване, дефиниране и решаване на научни и научно-приложни проблеми в областта на иновациите в образованието.

Следва да се подчертае, че рецензираното дисертационно изследване се отличава по своята комплексност, широта, дълбочина и обосновка на широк спектър целесъобразни предложения.

III. Приноси

Предметно-съдържателният анализ на дисертационния труд формира убеждението, че в него са налице достатъчно доказателства за *научно-приложни приноси*. Потвърждавам напълно отбелязаните авторски приноси, които имат научно-теоретичен, методологичен и научно-приложен характер. Същите могат да се оценят по значимост както следва :

1. В резултат на задълбочен и цялостен анализ на предмета на изследване са идентифицирани най-важните условия, които влияят на иновационната дейност в образованието и връзката с организационната култура.

2. Това изследване е нов опит за оценка на практиките и възприятията на самите педагози, където определен вид образователна организационна култура подкрепя или възпрепятства педагогическото иновативно поведение.

3. Нивото на иновации в образователните процеси е положителна статистически значима връзка с нивото на взаимоотношения с доставчиците на образователни услуги и нивото на отношения с държавните агенции. Следователно, колкото по-високо е нивото на иновации в образователните процеси, толкова по-високо е нивото на взаимоотношения с доставчиците на образователни услуги и нивото на връзки с държавните агенции.

4. Резултатите от изследването показват, че специфичните характеристики на нивото на иновации дават възможност за моделиране на управлението на иновациите в образованието, с цел подобряване на адекватността на съвременните изисквания на бизнеса и обществото. Въз основа на горното, както и според мненията на образователни експерти и професионалисти, е създаден универсален *модел* за ефективно управление на иновациите в образованието, който може да бъде допълван, усъвършенстван и адаптиран към всяка конкретна образователна структура.

IV. Препоръки и критични бележки

Отчитайки обстоятелството че, дисертационният труд представлява сериозен опит за задълбочено изследване на проблеми, свързани с управленските практики на иновациите в образованието, ще си позволя да направя следните препоръки :

✓ Конструираният модел би спечелил, ако в него присъства и проекция към механизъм за измерване и оценка на иновациите. Захарула Ликопулуда продължи изследванията си в тази област.

✓ Публикуване на дисертационния труд. Това би привлякло вниманието и интереса на професионалната аудитория към рационалните предложения по тази актуална за развитието на съвременното образование проблематика.

V. Автореферат и публикации по труда

Захарула Ликопулу има три публикации в научни издания. Всички те са по тематиката, обект на настоящата дисертация.

Авторефератът отразява структурата, съдържанието и изследователските резултати на дисертацията. В него е приложена справка за основните приноси, съдържащи се в докторския труд.

VI. Заключение

В заключение може да се обобщи, че дисертацията е цялостно, задълбочено и добросъвестно авторово научно изследване в актуална и значима обществена област - управлението на иновативните практики в образованието. Направените препоръки имат за цел да окуражат автора бъдещите изследвания, както по темата на дисертацията, така и в други научни области.

Докторантката познава достатъчно добре основната литература и добрите практики по проблематиката, може да анализира, систематизира и критично да осмисля различните теоретични и практически конструкции, да конструира изследователски

апарат, да провежда научно изследване, да прави изводи и предложения за подобрене на управленската практика.

Считам, че дисертацията съответства на изискванията на ЗРАС, поради което с убеденост препоръчам на членовете на научното жури **да подкрепят присъждането на образователна и научна степен „Доктор“**, професионално направление 3.8 Икономика на **ЗАХАРУЛА ЛИКОПУЛУ**.

Дата:

01.02.2021 г.

Подпис:

проф. д-р Пламена Йовчевска